

Лутаєва Т. В. Педагогічні цінності харківських освітян – фундаторів медичної та фармацевтичної освіти в Україні (друга пол. XIX-початок XX ст.) / Т. В. Лутаєва // Проблеми освіти : наук. зб. / Інститут інноваційних технологій і змісту освіти МОН України. – К., 2014. – Вип. 79. – С. 87-93.

УДК: [378.12:17.022.1](09)(477)

***Лутаєва Тетяна Василівна** – кандидат педагогічних наук, доцент кафедри педагогіки і психології Національного фармацевтичного університету.*

**ПЕДАГОГІЧНІ ЦІННОСТІ ХАРКІВСЬКИХ ОСВІТЯН –
ФУНДАТОРІВ МЕДИЧНОЇ ТА ФАРМАЦЕВТИЧНОЇ ОСВІТИ В УКРАЇНІ
(друга пол. XIX-початок XX ст.)**

***Анотація.** У статті аналізуються педагогічні цінності харківських освітян – фундаторів медичної та фармацевтичної освіти в Україні, що знайшли відображення в педагогічній спадщині та стверджувалися ними в професійній діяльності в другій половині XIX – на початку XX ст.*

***Ключові слова:** цінність, педагогічні цінності, ціннісні орієнтації, університет, вища медична та фармацевтична освіта, науковець.*

***Аннотация.** В статье анализируются педагогические ценности харьковских просветителей – основателей медицинского и фармацевтического образования в Украине, которые были отражены в их педагогическом наследии и утверждались ими в профессиональной деятельности во второй половине XIX – начале XX вв.*

***Ключевые слова:** ценность, педагогические ценности, ценностные ориентации, университет, высшее медицинское и фармацевтическое образование, научный работник.*

Постановка проблеми. Педагогічні цінності є підґрунтям професійної культури викладача та обумовлюють інноваційний розвиток вищих навчальних закладів України, зокрема медико-фармацевтичного спрямування. У процесі формування педагогічних цінностей сучасних працівників в галузі вищої професійної освіти важливо використати найкращі традиції минулого,

вивчити та проаналізувати педагогічні ідеї та норми, що регламентували педагогічну діяльність науковців – медиків (фармацевтів), а також досвід їх втілення в вищій медичній освіті другої половини XIX – початку XX століття.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Методологічні засади формування професійних цінностей та їх сутність розглядали вітчизняні та закордонні вчені. Нашу увагу привернули публікації В. О. Сластьоніна [15]. Історія розвитку цінностей в освіті та ціннісні орієнтації педагога як особистості на підставі вивчення наукової літератури ґрунтовно проаналізовані Н. О. Ткачовою [17], Т. В. Лутаєвою, Л. Г. Кайдаловою [6] та іншими. Предметом дослідження Ж. М. Перцевої [11], О. М. Білецької [12] є історія медицини, зокрема життя та професійна діяльність викладачів вищої медичної школи. Просвітницька діяльність харківського медичного товариства була охарактеризована Н. В. Фрадкіною [16].

Невирішені складові загальної проблеми. Історіографічний огляд проблеми дає підстави стверджувати про відсутність історико-педагогічного дослідження сутності педагогічних цінностей представників вищої медичної школи на території окремих регіонів України, зокрема на Слобожанщині, в другій половині XIX – на початку XX століття.

Мета статті – проаналізувати педагогічні цінності харківських освітян – фундаторів медичної та фармацевтичної освіти в Україні, що знайшли відображення в їх педагогічній спадщині та стверджувалися ними в професійній діяльності в другій половині XIX – на початку XX ст.

Виклад основного матеріалу. Професійна діяльність викладача залежить від його вибіркового ставлення до цінностей. Цінність – це те, що є найбільш бажаним, важливим для людини; те, що людина цінує; все те, що має значущий характер. У науковій літературі, крім поняття «цінності», зустрічаємо поняття «ціннісні орієнтації». Ціннісні орієнтації – це вибіркове ставлення до сукупності матеріальних, соціальних і духовних благ та ідеалів, що розглядаються як об'єкти мети й засоби для задоволення потреб особи чи соціальної групи [6, с. 20, 24].

Однією з найважливіших проблем педагогічної науки є визначення сутності педагогічних (освітніх) цінностей. В. О. Сластьонін називає педагогічними цінностями «норми, які регламентують педагогічну діяльність і виступають як пізнавально-діюча система...» [15, с. 165]. Н. О. Ткачова пропонує таке визначення поняття «освітні цінності»: «це система соціальних норм, концептуальних ідей, значень, смислів, ідеалів, що відображає провідні гуманістичні пріоритети суспільства та виступає головним орієнтиром для розвитку освітньої системи в цілому [17, с. 406].

У середині XIX – на початку XX ст. поняття «педагогічні цінності», «освітні цінності» не набули широкого застосування, однак, категорія «цінності» стала предметом осмислення науковців, коли зріс інтерес до суб'єктивного фактору, проблем людини, моралі, гуманізму.

Низка харківських науковців, представників вищої медичної школи другої половини XIX – поч. XX ст., поділяли ціннісні орієнтації таких прогресивних педагогів, як М. І. Пирогов, К. Д. Ушинський, Х. Д. Алчевська.

Аналізуючи педагогічну спадщину М. І. Пирогова стосовно визначення цілей виховання, заслужений професор госпітальної хірургічної клініки при Харківському університеті Іван Кіндратович Зарубін звертав увагу на значущість статті відомого вченого «Вопросы жизни».

Висунута М. І. Пироговим ідея виховання в першу чергу людини, на думку І. К. Зарубіна, має бути усвідомлена вітчизняними викладачами в контексті вирішення питання про мету і зміст людського існування. Учений погоджується з аргументацією М. І. Пирогова щодо тези про залежність майбутнього людини від виховання. Високо оцінюючи особистісні якості М. І. Пирогова як педагога, Іван Кіндратович пише про ті гуманістичні цінності, які мають регламентувати діяльність вихователя: «Бувають, але дуже рідко, щасливі епохи в житті народів, коли серед них є великі таланти, геніальні люди, думками й справами яких керує не грубий егоїзм, а самопожертва для загального блага, забуття особистої вигоди для

безкорисливого служіння батьківщині й людству. До таких геніїв належить М. І. Пирогов. Таких людей треба країні» (переклад автора) [4, с. 24].

Серед представників харківської вищої медичної та фармацевтичної школи у досліджуваний період високим авторитетом користувався всесвітньо відомий мікробіолог, імунолог, бактеріолог та антрополог І. І. Мечников. Ілля Ілліч розпочав свою наукову кар'єру в Харківському університеті, у 1916 р. був обраний його почесним членом. Він також тісно співпрацював з представниками Харківського медичного товариства (ХМТ), створеного в 1861 р. за ініціативи університетської професури.

В останні роки наукової діяльності І. І. Мечников намагався з позицій біолога створити теорію ортобіоза (правильного життя), засновану на вивченні людської природи й на встановленні засобів до виправлення її дисгармоній. Свої погляди він виклав у книзі «Этюды оптимизма» [8].

Аналізуючи природу оптимізму та песимізму, учений висловив думки, що надавали поштовх освітянам до застосування у педагогічній діяльності позитивного мислення. Він писав: «... молодим людям, схильним до песимізму, треба навіювати думку, що їхній душевний стан є тільки тимчасовим й що він, за законами людської природи, має поступитися місцем більш світлому світогляду» (переклад автора) [8 ; с. 222].

Учений наполягав на тому, що ортобіоз вимагає працьовитого, помірного життя, далекого всякої розкоші й надмірностей. Тому потрібно змінити існуючу вдачу людини й усунути крайності багатства й бідності. Саме тому освітянам важливо пам'ятати, що «почуття життя» піддається розвитку, треба в цьому напрямку спрямовувати й виховання «так само, як ми прагнемо в сліпих удосконалити почуття, що заміняють зір» [8, с. 222].

Звернення до педагогічної спадщини фізіолога, освітянина Василя Яковича Данилевського дозволяє виявити його ідеї стосовно значущості виховуючого навчання. Свої погляди з цього приводу В. Я. Данилевський засвідчив у творі «Врач, его призвание и образование». На думку вченого, педагог повинен розуміти, що мета школи не «стільки в засвоєнні та

накопиченні конкретних знань, скільки в залученні до правильної розумової методики – до засвоєння навичок та умінь в галузі розумової праці та розвитку самодіяльності», отже виховання волі й характеру є одним з головних завдань педагога [12; с. 273]. В. Я. Данилевський надихає педагогів до саморозвитку та поповнення знань в галузі гігієни: «витримка, наполегливість, укріплення волі..., далі – самоконтроль, підкорення своїх дій мотивам моралі та розуму – все це, настільки є бажаним для людини, яка розвивається, й може бути досягнуто за умови одночасного впливу педагога на психіку й гігієніста – на тіло» [12; с. 273-274].

Поділяючи погляди відомих представників педагогічної думки досліджуваного періоду на освіту та виховання, вчені медичного та фізико-математичного факультетів Харківського університету, науковці ХМТ всебічно розвивали у своїх працях принципи навчання та намагалися враховувати їх у своїй професійній діяльності.

Приват-доцент кафедри лікарської діагностики та пропедевтичної клініки Харківського університету та голова ХМТ (1905-1910 рр.) М. І. Светухін, окреслюючи правила організації народної просвіти, наполягав на необхідності погодження шкільних вимог з певними правилами. Він писав: «Організовуючи народну просвіту, необхідно шкільні вимоги погоджувати з силами та здібностями учнів, в залежності не лише від віку, але й від уроджених особливостей» (переклад автора), що вказує на усвідомлення ним значущості принципу індивідуального підходу у навчанні [14; с. 8].

В.Ф. Грубе, завідувач кафедрою оперативної хірургії та хірургічної клініки, директор факультетської хірургічної клініки Харківського університету, володіючи величезною ерудицією та навичками практичної роботи у медичній галузі, охарактеризував у своїх наукових доповідях та публікаціях ті настанови, яких мають дотримуватись викладачі вищої медичної школи. У книзі «О современном клиническом преподавании хирургии» В. Ф. Грубе розвинув педагогічний принцип зв'язку теорії і

практики, наполягаючи на необхідності підготовки студентів до використання теоретичних знань у різносторонніх практичних ситуаціях [3].

В.Ф. Грубе був людиною справи і слугував прикладом невпинної та бурхливої професійної діяльності. У житті та медико-педагогічній діяльності він керувався принципом «Res, non verba» («Ділом, а не словом») [20]. За спогадами послідовників Вільгельма Федоровича, йому вдавалося створювати у студентів сприятливий для навчання позитивний емоційний настрій завдяки тонкому гумору, що було передумовою активізації їх навчально-пізнавальної діяльності [2, с. 296]. Ці факти дозволяють припустити, що ефективність педагогічної діяльності В. Ф. Грубе, між іншим, була обумовлена обстоюванням ним принципу активності у навчанні.

Науковий пошук свідчить, що студенти медичного та фізико-математичного факультетів Харківського університету залучалися до участі у конкурсах наукових досліджень, відвідування та роботи наукових товариств, що вказує на усвідомлення викладачами важливості дотримання принципу єдності навчальної і науково-дослідної діяльності у процесі навчання [10].

Про значущість серед науково-педагогічних працівників медико-фармацевтичного спрямування цінностей, пов'язаних з утвердженням особистістю своєї ролі в соціальному й професійному середовищі, свідчить аналіз документів Харківського медичного товариства.

М. І. Светухін у своїй книзі «Гигиена воспитания и образования» писав про важливість участі представників інтелігенції в організації просвітницької діяльності: «сучасне життя нам показує, що добробут та благоденство різних держав знаходяться на тій висоті, яка відповідає рівню народної освіти» (переклад автора) [14, с. 7]. Обраний головою ХМТ у 1905 р., Михайло Іванович у своїй доповіді називає просвітницьку діяльність одним з провідних завдань товариства, що відповідало ціннісним орієнтаціям колективу науковців-медиків [19].

Аналіз діяльності ХМТ дозволяє стверджувати, що з початку свого заснування у 1861 р., це медичне товариство демонструвало інтеграцію

науки та освіти. Виконуючи важливу роль у підготовці фахівців для усіх органів охорони здоров'я, науковці ХМТ виявляли прагнення до колективних дій, досягнення консенсусу та позиції солідарності на ґрунті професійних інтересів; високий гуманізм та демократизм і внаслідок цього – активну участь у просвітницькій діяльності на Слобожанщині.

Так, в 1861 р. ХМТ відкрило одну з перших на території Російської імперії медичних бібліотек (у 1914 р. фонд налічував 20000 томів спеціальної літератури). У 1907 р. в ХМТ була організована секція громадської медицини, гігієни й демографії. Серед проблем, які секція обговорювала, було питання про роботу з важковиховуваними дітьми. Нарешті, величезною заслугою товариства була організація та відкриття в 1910 р. Жіночого медичного інституту, який за 7 років підготував майже 2000 лікарів [11].

Учені Харківського університету традиційно приділяли значну увагу різноманітним ініціативам з розвитку міжнародної наукової співпраці. Науково-педагогічні працівники, які брали участь в організації навчально-виховного процесу з підготовки майбутніх медиків та фармацевтів в Харківському університеті досліджуваного періоду, поглиблювали свої знання в кращих європейських науково-освітніх центрах. Міжнародна співпраця дозволяла їм стати вченими-енциклопедистами з надзвичайною широтою наукових інтересів, формувати позитивну мотивацію молоді стосовно взаємодії з представниками інших культур та навички поведінки під час міжкультурних комунікацій.

Творчі поїздки викладачів медичного та фізико-математичного факультетів Харківського університету за кордон були звичайним явищем. Так, протягом липня та серпня 1864 р. професор кафедри терапевтичної факультетської клініки І. П. Лазаревич відвідав університети, акушерські клініки Німеччини, Швейцарії, Італії з метою вивчення закордонного досвіду щодо організації практичних занять в вищій медичній школі. З метою подальшого розвитку професійно-творчих здібностей своїх колег та самовдосконалення І. П. Лазаревич відвідав у 1866 р. всесвітню виставку

медичних інструментів у Лондоні. Результати закордонних поїздок професора були висвітлені в окремих виданнях [5; 7, с. 74].

Професор М. Ф. Белоусов взяв участь у VII фізіологічному з'їзді в Гейдельберзі (13-16 серпня 1907). Того ж року вчений відвідав Німеччину, Бельгію й Велику Британію з метою вивчення принципів організації роботи західноєвропейських фізіологічних інститутів [9, с. 69]. Про творчий характер праці М. Ф. Белоусова та намагання ученого впроваджувати новітні досягнення науки та техніки у навчальний процес свідчать його відгуки стосовно виставки лабораторного обладнання на IX Міжнародному конгресі фізіологів у Гронінгені (Голландія, 2-5 вересня 1913 р.), на якому професор представляв Харківський університет. Між іншим, Микола Федорович відзначив дешеве обладнання для студентських практичних занять, представлене американськими виробниками [1, с. 34].

Вивчення історико-педагогічних джерел свідчить, що порядок вступу до вищих навчальних закладів, права студентів, організація практичних занять та сутність новітніх викладацьких методик в університетах Західної Європи досліджувалися під час відряджень викладачами медичного факультету Харківського університету – В. С. Гулевичем, О. К. Белоусовим [7, с. 257].

Для ординарного професора кафедри фізіології людини В. Я. Данилевського значення закордонних поїздок полягало не лише в обміні ідеями й новітніми методичними розробками, але передусім – у виконанні власних наукових досліджень із залученням розвинутої матеріально-технічної бази західних лабораторій [12].

Міжкультурні комунікації сприяли формуванню ціннісних орієнтацій Л. Л. Гіршмана. Спілкування з іноземними науковцями, які керувалися у своїй діяльності гуманістичними цінностями, вплинуло на вченого. У своїй професійній діяльності він незмінно слідував девізу: «*Primum humanitas. Alterum scientia*» («Перш за все людяність, а потім наука») [6, с. 26].

Приват-доцент кафедри хімії Харківського університету І. П. Осипов, співпрацюючи з найвідомішими вченими світу в галузі природничих наук, мав досвід спілкування з представниками різних націй і релігійних конфесій. Усвідомлюючи важливість міжкультурних зв'язків для заснування й розвитку медичних наукових шкіл та самореалізації особистості науковця, він у 1893 р. прочитав на користь Харківської громадської бібліотеки лекцію «Хімія та націоналізм». У газеті «Южный край» повідомлялося, що «лектор ... окреслив перед слухачами цілу низку століть, у плінні яких хімія розвивалася як наука. У кожному столітті обиралися й характеризувалися кращі представники» (переклад автора). Одним із висновків лектора була теза про те, що всі народи працювали над побудовою будинка під назвою «хімія» [20].

Колеги лектора на сторінках газети продовжили викладати свої думки стосовно теми й змісту лекції. Цікавими є їх висловлювання про цінність ототожнення особистості ученого з кращими представниками певної науки в рідній країні, про важливість почуття національної самосвідомості, яке «крім шкідливого впливу, містить в собі елементи, сприятливі для розвитку, якщо тільки це почуття втримується у відомих межах і спрямовується правильно» (переклад автора) [20].

Здібність спілкуватися та співпрацювати з представниками різних релігійних конфесій оцінювалася викладачами медичного факультету Харківського університету як така, що заслуговує схвалення та наслідування. Так, під час святкування ювілею професора кафедри анатомії М. О. Попова, його колеги намагалися окреслити педагогічні цінності ювіляра й серед них виділили дотримання євангельського принципу «несть еллін, несть іудей» («немає ні елліна, ні іудея») [13, с.17].

Про негативне ставлення до розпалювання національної ворожнечі, а також про намагання виховувати культуру міжнаціональних відносин серед представників інтелігенції, студентської молоді й громадськості харківськими науковцями-медиками свідчить їх публічне реагування на

справу мултанських вотяків (удмуртів) у 1892-1896 рр. та справу М. Бейліса у 1913 р., які звинувачувалися у ритуальних вбивствах.

Представники ХМТ, серед яких було чимало викладачів Харківського університету, підтримували В. Г. Короленка, який відіграв значну роль у справі мултанських вотяків як публіцист та їх захисник на суді. У 1896 р. приват-доцент кафедри судової медицини Харківського університету, член ХМТ Е. Ф. Беллін виступив на засіданні товариства з доповіддю й на підставі судово-медичних даних відкинув звинувачення вотяків. Чудові малюнки до доповіді були підготовлені професором кафедри анатомії Харківського університету О. К. Белоусовим [16, с. 65].

«Справа Бейліса» загострила «єврейське питання» в Російській імперії. На засіданні ХМТ від 26 жовтня 1913 року поведінку професора Київського університету Св. Володимира І. О. Сікорського, який підтримав своєю експертизою версію ритуального вбивства євреєм хлопчика-християнина, було визнано ганебною. У резолюції, прийнятій ХМТ з цього питання, наголошувалося, що прояви расової й релігійної нетерпимості, а також відступ деяких представників російської науки від об'єктивного наукового методу дослідження, слід вважати недопустимими [16, с. 68-69].

Така позиція ХМТ стосовно резонансних в Російській імперії судових справ, гуманістична спрямованість науково-педагогічних працівників Харківського університету мали великий вплив на формування світогляду студентів медичного факультету Харківського університету.

Розуміння цінності й налагоджування міжкультурних зв'язків харківськими викладачами вищої медичної школи, їх інтерес до результатів новітніх наукових досліджень в закордонних науково-освітніх центрах досліджуваного періоду спонукало й майбутніх фахівців медико-фармацевтичного спрямування до вивчення спеціальної наукової літератури як у перекладі, так і в оригіналі. У рецензіях педагогів Харківського університету на студентські наукові роботи майбутніх медиків та фармацевтів позитивно оцінювалося саме ґрунтовне вивчення ними

літератури, що була опублікована французькою, німецькою й англійською мовами стосовно певного питання [10].

Студенти Харківського університету отримували від своїх викладачів інформацією про видатних закордонних учених. Наприклад, газета «Харьковские ведомости» повідомляла про телеграму зі словами співчуття студентів медичного факультету до Віденського університету, надіслану у зв'язку зі смертю всесвітньо відомого спеціаліста у галузі хірургії Т. Більрота, з яким, за його життя, підтримували тісні стосунки їх педагоги [21]. Життя та діяльність відомого лікаря, певною мірою, слугували взірцем для наслідування та орієнтиром в окресленні особистісно-педагогічних цінностей та ідеалів майбутніх фахівців в галузі медицини та фармації.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Проведений аналіз показав, що більшість харківських науковців, представників вищої медичної школи другої половини XIX – поч. XX ст., поділяли ідеї прогресивних педагогів щодо утвердження особистістю своєї ролі в соціальному й професійному середовищі (гуманізм, оптимістичний світогляд, відданість своїй справі, загострене відчуття соціальної справедливості, принциповість, патріотизм, народність). Серед їх пріоритетних педагогічних цінностей були ті, що відображали провідні гуманістичні пріоритети суспільства (просвітництво), орієнтували на саморозвиток творчої індивідуальності (розвиток професійно-творчих здібностей, залучення до світової культури, постійне самовдосконалення) та виступали головним орієнтиром для розвитку освітньої системи в цілому.

Вивчення історико-педагогічних джерел дозволяє свідчити, що фундатори медичної та фармацевтичної освіти в Харківському університеті досліджуваного періоду всебічно розвивали та спиралися у своїй педагогічній діяльності на провідні принципи навчання, а саме індивідуального підходу, зв'язку теорії і практики, активності, виховуючого характеру навчання, єдності навчальної і науково-дослідної діяльності.

Сумнівно стверджувати, що між харківськими науковцями була повна ідейна близькість, проте всі вони були досить толерантними щодо світогляду один одного, поважали своїх опонентів і вміли об'єднатись на громадській ниві. Педагогічними принципами просвітницької діяльності харківських освітян медико-фармацевтичного спрямування були високий гуманізм, демократичність, доступність, солідаризм, єднання науки та практичної дії, побудова та розвиток медичних наукових шкіл.

Ціннісне ставлення до дійсності кращих представників вищої медичної школи Харкова другої половини XIX – початку XX ст. позитивно впливало на ціннісні орієнтири студентів й може слугувати прикладом для наслідування у період сучасності.

Подальшого вивчення та оцінки заслуговує науково-педагогічна спадщина харківських науковців-медиків XIX – початку XX ст. для більш детальної характеристики системи їх ціннісних орієнтацій.

Список джерел

1. Белоусов Н. Ф. Отчёт о поездке на IX Международный Конгресс физиологов в Гронингене 2-5 сентября н.с. 1913 г. / Н. Ф. Белоусов // Записки Императорского Харьковского Университета. – 1914. – Кн. 1. – С. 25-35.
2. Бердичевский Г. А. Фрагменты из прошлого Харьковской медицинской школы // Харківський університет у спогадах його професорів та вихованців : У 2 тт. / Укл. : Б. П. Зайцев, В. Ю. Іващенко та ін.; Наук. ред: С. І. Посохов. – Харків : «Вид-во Сага», 2011. – Т. 2. – С. 293-299.
3. Грубе В. Ф. О современном клиническом преподавании хирургии : речь, написанная для произнесения в торжественном собрании Императ. Харьк. ун-та. 17 янв. 1864 г. / В. Ф. Грубе. – Харьков : Универс. тип., 1864. – 37 с.
4. Зарубин И. Е. Некролог Николая Ивановича Пирогова : речь, произнесенная в торжественном собрании Императ. Харьк. ун-та. 17 янв. 1882 г. / И. Е. Зарубин. – Харьков : Универс. тип., 1882. – 40 с.

5. Лазаревич И. П. Заметки о заграничном путешествии / И. П. Лазаревич. – Харьков : Б. и., 1865. – 29 с.
6. Лутаєва Т. В. Педагогічна культура : навч. посіб. / Т. В. Лутаєва, Л. Г. Кайдалова. – Харьков : НФаУ, 2013. – 156 с.
7. Медицинский факультет Харьковского университета за первые 100 лет его существования (1805-1905) / Под. ред. проф. И. П. Скворцова и Д. И. Багалея. – Харьков : Изд-во ун-та, 1905-1906. – 471 с.
8. Мечников И. И. Этюды оптимизма / И. И. Мечников. – М. : Наука, 1988. – 328 с.
9. Отчёт о заграничной командировке в Гейдельберг для присутствования на 7-м физиологическом съезде (13-16 авг. 1907 г. н.ст.) и. д. э.-о. проф. Н. Белоусова // Записки Императорского Харьковского Университета. – 1908. – Кн. 3-4. – 65-79.
10. Отчет о состоянии и деятельности Императорского Харьковского университета за 1893 г. // Записки Императорского Харьковского университета. – 1894. – Кн. 2. – С. 1-25.
11. Перцева Ж. М. Професор В. Ф. Грубе та його внесок у розвиток медицини Харківщини другої пол. XIX ст. / Ж. М. Перцева // 14 Сумцовські читання : Музей і сучасність : актуальні проблеми музейної діяльності. – Харків, 2008. [Електронний ресурс] – Режим доступу : <http://museum.kh.ua/academic/sumtsov-conference/2008/article.html?n=161>
12. Пример служения. Сборник трудов В. Я. Данилевского и материалов его деятельности / Сост. О. М. Белецкая. – Харьков : Изд-во «Форт», 2007. – 528 с.
13. Сборник в память 30-летнего юбилея ученой и педагогической деятельности профессора Митрофана Алексеевича Попова. – Харьков : Б. и., 1897. – С. 236-253.
14. Светухин М. И. Гигиена воспитания и образования / М. И. Светухин. – СПб. : Б. и., 1906. – 82 с.
15. Сластенин В. А. Психология и педагогика: учеб. пособие для студ. /

- В. А. Слостенин, В. П. Каширин. – М. : «Академія», 2003. – 477 с.
- 16.Столетие Харьковського наукового медичного товариства. 1861-1961. – Киев : Изд-во «Здоров'я». – 1965. – 260 с.
- 17.Ткачова Н. О. Історія розвитку цінностей в освіті / Н. О. Ткачова. – Харків : Видавничий центр ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2004. – 423 с.
- 18.Фрадкіна Н. В. Просвітницька діяльність харківського медичного товариства / Н. В. Фрадкіна // Гуманітарний часопис. – 2012. – №2. – С. 91-95.
- 19.Харьковское медицинское общество. 1861-1911 гг. : очерки его 50-летней деятельности / Сост. под ред. С. Н. Игумнова. – Харьков : Тип. М. Зильберберга и С-вья, 1913. – 23 с.
- 20.Южный край. – 1893. – 17 апреля; 1898. – 1 мая.
- 21.Харьковские ведомости. – 1894. – 5 февраля.

Lutaieva T. Pedagogical values of Kharkiv's educators – the Founders of Medical and Pharmaceutical Education in Ukraine (the second half of 19 th – early 20 th century)

Summary. The article highlights the pedagogical values of Kharkiv's educators – the Founders of Medical and Pharmaceutical Education in Ukraine – that were reflected in their pedagogical heritage and pedagogical activities in the second half of the 19 th – early 20 th century. On the basis of analysis of historical-pedagogical sources the ideas of progressive Kharkiv's scientists during the period under research are characterized.

It was noted that among the pedagogical values of the representatives of higher medical and pharmaceutical education were those that reflected the priorities of the humanistic society (humanism, optimistic outlook, dedication, integrity, patriotism).

The article outlines the pedagogical values of leading Kharkiv's scientists of the Medical, the Physics and Mathematics Faculties of Kharkiv University (development of professional and creative abilities, involvement in world culture,

continual self-improvement) that had a great role for the development of the educational system.

Key words: *value, educational values, evaluative orientations, University, higher medical and pharmaceutical education, scientist.*